

FEMİNİST KURAMDA ATAERKİ TARTIŞMALARI ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR İNCELEME

A Critical Analysis on Patriarchy Discussions in Feminist Theory

Fatime GÜNEŞ*

ÖZET

Feminizm kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil, eşitsiz ve ezilme deneyimlerini inceleyen, neden ezildiklerini ortaya koyan kuramsal bir yaklaşım ve kadınların özgürleşme mücadelesinin politik bir hareketidir. Eleştirel bir yaklaşım olarak feminizm, kadınların ezilmişliğinin nedenlerini ve özgürleşme süreçlerini tartışırken aynı zamanda günlük yaşamdan makro süreçlere kadar toplumsal yaşama nüfus etmiş bütün yapı ve ilişkileri de eleştiriye tabi tutmaktadır. Feminizm içinde hem kuramsal hem de politik düzeyde yapılan en önemli tartışmalardan biri ataerki meselesidir. Kadınlar üzerinde tahakküm kurmanın önemli bir aracı olan ataerkinin ne olduğu, nasıl tanımlanacağı, nasıl açıklanacağı, feminist siyasetteki yeri, kapsayıcılığı, sınırlılıkları gibi meseleler toplumsal teori açısından önemini hep korumuştur. Bu makalenin temel amacı, ataerkilliğin liberal, radikal ve sosyalist feminist kuramlar açısından ne anlama geldiğini, ataerkilliğin nasıl kavramsallaştırıldığı eleştirel bir şekilde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberal, Radikal, Sosyalist, Post-modernist Feminizm, Ataerki

ABSTRACT

Feminism is a theoretical approach and a political movement of women's struggle for liberation that analyzes women's subordination, inequity and oppression experiences in social life and reveals why women are oppressed. As a critical approach, feminism discusses the causes of women's oppression and the processes of liberation, while at the same time criticizing all structures and relationships that have permeated societal life from everyday life to macro processes. One of the most important discussions in feminism both at the theoretical and political level is the issue of patriarchy. As an important tool of oppression over women, patriarchy has always maintained its importance vis-à-vis social theory, in terms of what constitutes it, how to define it, how to explain it, its place in feminist politics, its inclusiveness, and its limitations. The main purpose of this article is to critically define what patriarchy means and how it is conceptualized in terms of different liberal, radical ve socialist feminist theories.

Key Words: Liberal, Radical, Socialist, Post-modernist Feminism, Patriarchy

1. GİRİŞ

Feminizm bilindiği üzere - kadın merkezli bakış açısından - kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil, eşitsiz ve ezilme deneyimlerini inceleyen, neden ezildiklerini ortaya koyan kuramsal bir yaklaşım ve aynı zamanda da kadınların özgürleşme mücadelesinin politik bir hareketidir. Eleştirel bir yaklaşım olarak feminizm kadınların ezilmişliğinin nedenlerini ve özgürleşme süreçlerini tartışırken aynı zamanda günlük yaşamdan makro süreçlere kadar toplumsal yaşama nüfus etmiş bütün yapı ve ilişkileri de eleştiriye tabi tutmaktadır. Feminizm içinde hem kuramsal hem de politik düzeyde yapılan en önemli tartışmalardan biri ataerki meselesidir. Kadınlar üzerinde tahakküm kurmanın önemli bir aracı olan ataerkinin ne olduğu, nasıl tanımlanacağı, nasıl açıklanacağı, feminist siyasetteki yeri, kapsayıcılığı, sınırlılıkları gibi meseleler feminizm açısından önemini hep korumuştur. Bu tartışmalar Türkiye'de üniversitelerde son yıllarda hızla yaygınlaşan kadın çalışmalarının güçlenmesi açısından da önemlidir. Bu kapsamda bu makalenin temel amacı da, ataerki tartışmalarının farklı feminizmler açısından ne anlama geldiğini feminist literatüre dayanarak eleştirel bir şekilde ortaya koymaktır. İlk önce feminist yaklaşımların kısa bir özeti yapılacak daha sonra ise feminizmin kuramsal ve politik araçlarından biri olan ataerki kavramının tanımı ve farklı feminizmler (liberal, radikal, sosyalist) açısından ne anlama geldiği incelenecektir. Sonuç

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü ESKİŞEHİR e-posta: fgunes@anadolu.edu.tr

bölümünde ise ataerki kavramının post-modernist feminizm ve erkeklik tartışmaları açısından kısa bir eleştirel değerlendirmesi yapılacaktır.

2. TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİZM(LER)¹

İlk dalga feminist hareketin kökleri ve kuramsal öncülleri 18. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Liberal feminizm olarak isimlendirilen bu hareket, liberal toplum kuramının temel kurucu unsurlarını (vatandaşlık, eşit hak ve özgürlükler, fırsat eşitliği) kadınların özgürleşme projesinin araçları olarak görmüşlerdir. Liberal feminizme göre kadınlar erkeklerin sahip olduğu eğitim, çalışma, seçme seçilme gibi temel vatandaşlık haklarından ve fırsat eşitliğinden yoksun oldukları için eşitsiz konumdadır. Bu yoksunluk kadınları evin içine, özel alana ve/veya yeniden üretim alanına hapseder ve buranın sıradanlaştırışı, dar, engelleyici, baskıcı pratikleri altında kadınlar eşitsiz ve ikinci konumdaki yaşam deneyimine mahkûm olur. Bu kavramsal çerçevenin kurucu politik unsurları da doğal olarak kadınları evin dışına, kamusal alana, üretim alanına çekecek olan eğitim, çalışma, seçme/seçilme gibi temel hak ve özgürlükleri ve fırsat eşitliği gibi temel hümanist talepleri içermiştir. Liberal feminizm kadının ezilmesini biçimsel olarak özel alanda, evin içinde yani yeniden üretim alanında, özgürleşmesini de evin dışında, kamusal alanda ve/veya üretim alanında görmüştür. Bu yaklaşımın kuramsal ve politik unsurları özel/kamusal, eviçi/evdışı, üretim/yeniden üretim alanları arasındaki sınırları aşamamış hatta bu ikili yapılar arasındaki geleneksel ilişkileri korumuştur. Kadınlar kanunlar önünde erkekler gibi birçok hak ve özgürlüklere sahip olsalar bile ev içindeki konumları değişmemiş, yeniden üretim alanındaki işler kadınların emekleri üzerinden sürdürülmeye devam etmiştir. Kadınları kanunlar önünde eşitleyen biçimsel ve reformist liberal talepler kadınların özgürleşme projesi açısından sınırlı kalmıştır. İlk dalga feminizm, ataerki yapı ve ilişkileri ne kuramsal ne de politik olarak tartışma meselesi olarak görmemiştir.

İkinci dalga feminist hareket, özellikle de radikal feminizm; liberal feminizmin özel/kamusal, üretim/yeniden üretim alanları arasındaki geleneksel ayrımı yıkmaya yönelik politik talepler etrafında şekillenmiştir. “Kişisel olan politiktir” ve “Bütün kadınlar kız kardeştir” sloganları o dönem feminist hareketin örgütleyici ve dönüştürücü unsurları haline gelmiştir. Kadınlar evrensel olarak kız kardeştir çünkü erkekler kadınların bedeni (üreme, cinsel pratikler, annelik, evlilik, ev işleri, porno, tecavüz vb) üzerinde sistematik bir egemenlik kurmuşlardır. Kişisel olan politiktir çünkü kadının özgürleşme mücadelesi, kadının bedeni üzerindeki egemenlik biçiminin en yoğun yaşandığı; özel alana/ev içine/yeniden üretim alanına kaydırılmıştır. Aile/özel alan/yeniden üretim alanı erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu sistematik tahakkümün en yoğun yaşandığı yerdir. Kadınların kamusal alandaki reformist ve biçimsel kazanımları özel alandaki bu egemenliği ortadan kaldırmadığı gibi özel alanı da politikanın dışına itmiştir. Radikal feminizm ise yeniden üretim alanını (aile, özel alan) feminist politikanın temel alanı olarak görmüştür. Küçük kadın gruplarıyla yapılan bilinç yükseltme çalışmaları dönemin en önemli feminist politikaları arasında yer almıştır. Toplumsal bir sınıf olarak kadınların ezilmişliklerinin asıl sorumlusu erkek egemen sistem olarak ataerkilliktir. Ataerkinin olduğu her yer kadınlar için mücadele alanıdır ve kişisel olan politiktir sloganı özel alanı temel bir mücadele alanına dönüştürerek feminist hareketin bu eksende gelişmesini sağlamıştır. Radikal feministler için ataerki erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu bir egemenlik biçimidir, kendine özgü ayrı bir sistemdir, evrenseldir ve bütün toplumlarda vardır. Kadınlar hangi sınıftan, ulustan, ırktan, etnik kökenden olursa olsun ataerki yapı ve ilişkilerin egemenliği altında ezilmektedir. Ataerkinin her biçimiyle her yerde mücadele eden kadınlar, kişisel olan politiktir sloganıyla özellikle de aileyi/özel alanı/yeniden üretim alanını feminist mücadelenin temel alanına dönüştürmesi açısından önemli bir güce sahip olmuştur. Sonuç olarak, o yıllarda kadın hareketinin ataerki tahakküme karşı politik olarak örgütlenebilecek ortak zeminde bir araya gelme fırsatını yakaladığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, ataerki kavramı bu ortak zemin için önemli bir politik araca dönüşmüştür.

¹ Feminist kuramın kapsayıcı tartışmaları için bkz. Tong (1998) ve Bryson (1992).

Marksist ve Sosyalist feminist kuramların kadınların ezilmelerini açıklama biçimleri zaman zaman içi içe geçmekte ve açıklayıcı kavramları birbirleriyle örtüşebilmektedir. Ancak yine de iki kuramı birbirinden farklılaştıran temel ayırım hatlarını belirleyebiliriz. *Birincisi*, Marksist feminist kuram günümüz kapitalist toplumlarında kadınların ezilmesini aynı toplumun üretim tarzı ve üretim ilişkileri etrafında açıklar. Marksist feministler kadının ezilmişliğini Marksist kuramının temel unsurlarından biri olan “yeniden üretim” üzerinden açıklar ve hatta yeniden üretim tarzını kadının ezilmişliği açısından çözümler. Kapitalist toplumda kadınlar yeniden üretim süreçlerinde emeklerini kullanan emekçilerdir, erkeklerle karşılaştırıldıklarında daha çok dezavantajlıdır. Bu çerçevede ev içi kadın emeğinin sermaye açısından (kapitalistler) değer üretip üretmediği, erkekler tarafından bu emeğe el konulup konulmadığı konusunda yapılan tartışmalara kuramsal bir zemin hazırlar. *İkincisi*, Marksist feministlere göre tüm kadınların aynı şekilde ezildiklerine yönelik yapılan açıklamalar sorunludur çünkü kadınlar sınıf, ırk, etnik ve sosyo-ekonomik konumlar temelinde kendi aralarında bölünmüşlerdir. Tüm kadınlar cinsel ve üreme özellikleri açısından cinsel taciz, tecavüz, bedenleri üzerindeki kontrollerinin olmaması gibi baskı çeşitlerini yaşasalar bile belirtilen bölünmelerden dolayı bu baskıları yaşama biçimi ve verecekleri karşı tepkilerin aynı olmayacağını düşünürler. Örneğin, onlara göre yoksul siyah kadın, üst sınıf beyaz kadınla karşılaştırıldığında; ekonomik ve cinsel sömürü karşısında daha fazla savunmasızdır (Gimenez, 2009:205-207).

Sosyalist feminizm ise Marksist ve radikal feminist yaklaşımı bir araya getirme çabası olarak da görülebilir. Sosyalist feministlere göre Marksizm kadınların ezilmişliğini sınıf ilişkileri içinde ele alır. Onlara göre, kadınların ezilmesini sınıfsal bölünmenin bir sonucu olarak görmek indirgemeci sığ ve yetersiz bir açıklamadır. Sosyalist feministlere göre, Marksist kuram kapitalist üretim tarzını açıklayan yaklaşımıyla kadınların ekonomik olarak nasıl ezildiklerini ve sömürdüklerini açıklayabilir ancak kadın olarak ezilmelerini açıklayabilecek kuram ise erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü açıklayan ataerkillik kuramıdır. Günümüz toplumlarında kapitalizm ve ataerki kadınların ezilmesinin temel kaynağıdır ve kadınları ikincil ve eşitsiz kılacak şekilde birbirlerini desteklerler. Ataerki kavramı ataerki toplumsal pratiklerin, toplumsal ilişkilerin ve ideolojilerin hem aile içinde (özel alan) hem de kamusal alanda, ekonomik ilişkilerde sömürüyü nasıl derinleştirdiğini anlatır. Kısacası sosyalist feministler çağdaş toplumlarda kadınların ezilmesini kapitalist ataerki kuramı çerçevesinde açıklar. Ev içinde kadın emeğine erkeklerin nasıl el koyduklarını ve bu el koymanın kadınları nasıl ezdiğini açıklamışlardır. Kadınlar hem evde hem de işyerinde emek harcarlarken, erkekler ise emeklerini yoğun olarak sadece işyerlerinde kullanırlar. Cinsiyete dayalı eşitsiz işbölümü sonucunda kadınlar işyerlerinden çıkıp eve geldiklerinde de ev işleri ve çocuk bakımı gibi işleri üstlenerek sürekli çalışmak zorunda kalırlar. Yani, sosyalist feministlere göre, kadınların ezilmişliklerinin temel nedeni ataerki kapitalizmdir çünkü kadın emeğinden hem erkekler hem de sermaye çıkar sağlamaktadır.

Sonuç olarak, kadınların ezilmesinin temel nedeni olarak görülen ataerki kavramı feminist kuramsal tartışmaları zenginleştirmiş ve feminist mücadeleye de büyük katkı sağlamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ataerki kavramı ilk² olarak 1960’lı yıllarda radikal feministler tarafından kadınların ezilmesinin temel nedeni olarak ele alınmıştır ancak kavram feminizm(ler) açısından farklı şekilde tanımlanmış ve açıklanmıştır. İzleyen bölümlerde feminist söylemde ataerki kavramsallaştırması eleştirel olarak ele alınmaktadır.

3. ATAERKİ KAVRAMI

Ataerki terimine ilk olarak Weber’in metinlerinde rastlamak mümkündür. Weber yazılarında ataerkilliği özel bir tür otorite ilişkisi anlamında kullanmıştır. “Ataerki”, genellikle hem ekonomik hem de akrabalık bağlarıyla bağlı bir grupta, hane halkı üzerinde otoritenin babadan oğula geçen ve

² Ataerki kavramının erken dönem feminist yazarlar tarafından kullanılma biçimi ve ayrıca kavramın toplumsal düşüncedeki kökeni üzerine bkz. Arıkan (1997) ve Yaman Öztürk (2012).

belirli bir kişi tarafından uygulandığı bir duruma karşılık gelir. Aile reisinin otoritesi sadece kendi hanesi içinde itaat etmeyle ilgili katı zorunluluklar gerektirir (Weber, 1995: 337-38).

Kate Millett (1987) ataerkil otorite biçimini *Cinsel Politika* eserinde şöyle tanımlar: “Tüm diğer tarihi uygarlıklar gibi bizim toplumumuz da ataerkildir. Bu gerçek oldukça açıktır, çünkü askeri kurumlar, sanayi, teknoloji, üniversiteler, bilim, siyasi kurumlar ve ekonomi kısacası toplumdaki tüm iktidar kaynakları -ki buna polisin cebir kullanan gücü de dâhildir- erkeklerin ellerindedir. Siyasetin özü iktidardan geçtiği için böyle bir farkındalığın etki yaratmaması beklenemez. Ataerkil devletin, nüfusun yarısını oluşturan kadınları kontrol etmek için kurumlaşmış olması iki yönlü gerçekleşir: erkekler kadınlara, yaşlı erkekler daha genç erkeklerle hükmedeceklerdir (Millett, 1987: 47-8). Mackintosh için ataerki yeniden üretim ilişkilerinin bir özelliğidir. Başka bir ifadeyle ataerki “kadınların özellikle cinselliklerinin ve doğurganlıklarının erkekler tarafından denetim altında tutulmasıdır” (Mackintosh, aktaran Barrett 1995: 32).

Hartmann ise ataerkilliği şöyle tanımlar: Erkekler arasındaki toplumsal ilişkiler dizisi olarak ataerkillik maddi bir temele sahiptir ve her ne kadar hiyerarşik olsa da karşılıklı dayanışma yaratarak kadınlar üzerinde tahakküm kurar. Ataerkillik hiyerarşik olmasına ve farklı sınıf, ırk ya da etnik kökene sahip erkeklerin ataerkillikte farklı yerlere sahip olmasına rağmen erkekler kadınlar üzerinde tahakküm kurma pratiklerinde birleşir ve bu tahakkümün devam ettirilmesinde karşılıklı bir dayanışma içindedir (Hartmann, 2012: 174). Genel olarak ataerkillik erkeğin kadın üzerindeki baskısı ve erkeklerin kadınların emek gücü üzerindeki denetimi olarak tanımlanır. Ancak ataerkilliğin kökenlerini net bir şekilde ortaya koymak zordur. Diğer bir ifadeyle, Ataerki üretim ilişkilerine mi? Kültürel yapılara mı? Aileye mi? yoksa Psikolojik yapılara mı? dayanır soruları ataerki tartışmalarının farklı boyutlarını içermektedir.

4. RADİKAL FEMİNİST KURAMDA ATAERKİ TARTIŞMALARI

Kate Millett, *Cinsel Politika* (1987) eseriyle İkinci Dalga Feminizm üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Ataerkillik hakkındaki düşüncelerini ise *Cinsel Politika* kitabının ikinci bölümünde tartışmaktadır. Millett’in başlangıç noktası “ataerki ilkelerinin iki yönlü olarak görüldüğü, yani erkeklerin kadınlara, yaşlı erkeklerin daha genç erkeklerle hükmetmeleri” fikrine dayanır (1987: 47-48). Millett cinsiyetler arasındaki ilişkinin bilinen tüm toplumlarda güce dayandığını ve bu nedenle politik olduğunu belirtir. Erkeklerin yaşamın tüm alanlarında kadınlar ve kadınların cinsellikleri üzerinde tahakküm kurması evrenseldir ve her yerde karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle erkekler kadınlar üzerinde ataerkil bir iktidara sahiptir ve kadınlar üzerindeki bu iktidar kendini farklı biçimlerde yaratır. Ataerki, ailede özellikle de çocukluk dönemindeki toplumsallaşma süreciyle birlikte başlar. Bu toplumsallaşma sürecinde eğitim, din ve edebiyat gibi kurum ve araçlar ataerkilliğin pekiştirilmesinde oldukça etkilidirler. Ataerkil değerler hem kadınlar hem de erkekler tarafından içselleştirilir. Eğer ataerkillik ortadan kaybolur, cinsellik radikal bir şekilde değişmiş olursa ancak o zaman kadınlar ve erkekler eşit olacaklardır.

Millett’in ataerkillik hakkındaki görüşleri şu sorularla sorgulanmıştır: “Neden Millett görüşünde, ataerkil ilişkilerin tüm toplumlarda var olduğunu ve tarihsel süreç içinde devam ettiğini söylüyor? Bu ilişkilerin temeli nedir?” (Beechey, 1987: 68). Millett kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkların her iki toplumsal cinsiyet arasındaki güç ilişkilerini, cinsiyet rollerini, baskı ve egemenlik ilişkilerini, kadının ve erkeğin toplumsal konumunu açıklayamayacağını kabul eder. Yani biyolojik farklılıklar kadınların eşitsizliğinin meşru bir kaynağı olarak görülemez. Ancak yine de Millett genel olarak kabul edilen güç ilişkileri etrafında bir ataerkillik tartışması yapmıştır, ataerkilliğin temellerini ortaya koyan bir kuram geliştirememiştir. Yani onun ataerki fikri sadece kadın ve erkek arasında tahakküm kurma ve ezme ilişkilerini içeren temel bir ayrıma dayanır. Kadın ve erkek arasında güç ilişkilerinin bütün insan toplumlarında nasıl kurumsallaştığını ve farklı toplumlarda erkek egemenliğinin ve kadının ezilmesinin nasıl farklılaştığını açıklamakta yetersiz kalır. *Cinsel Politika* temel olarak ataerkil ilişkileri, ataerkinin tanımını ve bu ilişkilerin birtakım göstergelerini (örneğin üretimdeki) sunmuştur ancak bu ilişkilerin kaynağı ve maddi temeliyle ilgili tatmin edici bir açıklama yapamamıştır (Beechey, 1987: 99).

Kendilerini sosyalist ya da feminist olarak tanımlayan kadınlar o dönemde kadın sorununu Marksist kuram ile birleştirmeye çalışmıştır. Sınıf tüm eşitsizliklerin temel kaynağı olarak gösterilmekteydi ve Marksizm kadınların özgürleşmesiyle ilgili politikaları da kapsayacak şekilde genişletiliyordu. Sınıf mücadelesi tarihin temel dinamiklerinden biriydi ve toplumdaki diğer eşitsiz ilişkilerinin de sınıf mücadelesi kapsamında çözüleceğine inanılıyordu. Bu yıllarda Marksist kuramın tarihsel maddeci yöntemi ve bazı kavramları pek çok radikal feminist tarafından ataerkilliğin analizi için temel çıkış noktası oluşturmuştur. Shulamith Firestone ataerkini çözümlen ilk radikal feministlerden biridir ve 1970'li yıllarda *Cinselliğin Diyalektiği* başlıklı kitabı ikinci dalga feminizmin önemli klasiklerinden biri haline gelmiştir. Firestone Marksizm'in tarihsel materyalist yaklaşımını kadın sorunuyla birleştirir ve Marx'ın sınıf ve üretim kavramlarına dayanan bir cinsiyetçilik kuramı geliştirir. Cinsiyete dayalı sınıf en önemli toplumsal bölünmelerdir biridir. Firestone temel olarak kadınların yeniden üretici kapasitelerinin erkekler tarafından nasıl tahakküm altına alındığını sorgular. Cinsiyete dayalı sınıfın üyeleri olarak bütün kadınların ezilmişliğinin kökeni ve evrenselliği kadınların doğurganlıklarının erkekler tarafından tahakküm altına alınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların baskı altına alınmasının maddi temeli biyolojik annelik, adet görme ve heteroseksüel yeniden üretim üzerindeki erkek tahakkümdür. Kadınlara yönelik baskının kaynağı biyolojik olduğu için kadının kurtuluşu da biyolojik devrimle gerçekleşecektir. Nasıl ki işçilerin ezilen bir sınıf olarak kurtuluşu üretim araçlarının kontrolüne dayanıyorsa kadınlarında bir sınıf olarak özgürleşmesi yeniden üretim araçlarının kontrolünü ele geçirmekle sağlanacaktır. Bilimsel gelişmeler (suni dölleme, tüp bebek vb.) kadınların biyolojik devrimi gerçekleştirmeleri için önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu devrim cinsiyete dayalı rolleri değiştirecek ve kadınları da özgürleştirecektir.

Firestone'un ataerki kavramsallaştırması (erkeklerin kadınların yeniden üretim pratikleri üzerindeki kontrolü) evrensel ve tarih dışıdır. Erkeklerin bu denetime nasıl ve niçin sahip olduklarıyla ilgili bir açıklama yoktur. Ayrıca Firestone'un kadınların özgürleşmesi için politik anlamda gerçekleşeceğini düşündüğü bazı noktalarda sıkıntılıdır. Örneğin, kadın devriminin ne zaman olacağı kadınların birbirleriyle nasıl etkileşime geçeceği ve örgütleneceği konusuyula ilgili herhangi bir öneride bulunmaz. Ayrıca çocuk doğurmanın toplumsal yönleriyle ilgili düşünceleri de tartışmalıdır. Bu problemlere ve sınırlılıklara rağmen, Firestone'un ataerki çözümlenmesi kadının yeniden üretici kapasitesi ve cinsiyete dayalı işbölümü arasında ilişki kurması açısından, ailedeki cinsiyetler arası ilişkiler bağlamında önemli etkilere sahip olmuştur (Barett, 1995: 18-19).

Kadınların yeniden üretici kapasitesine (doğurganlıkları) dayanan ve birbirinden farklı radikal feminist ataerki kavramsallaştırması bulunmaktadır. Kadınların doğurganlıkları üzerinden baskı altına alınmaları ve modern teknoloji sayesinde kadınların özgürleşmesi fikri bazı feministler için ilham kaynağı olmuştur. Örneğin, Mary O'Brien (1981) Firestone'un düşüncelerini paylaşır ve ondan farklı olarak erkeklerin kadın bedeni üzerindeki denetiminin nedenlerini açıklamaya çalışır. İnsanlık tarihinde iki temel eğilim vardır. Birincisi, baba soyluluğun keşfedilmesi, ikincisi yeniden üretimin mantıklı bir şekilde denetlenmesini sağlayacak modern doğum kontrol teknolojileridir. Erkekler çocuklarını kontrol altına alabilmek adına kadınların bedenlerini denetlemeye çalışır. O'Brien (1981) için ataerkillik erkeklerin yeniden üretimle ilgili sahip oldukları bilinçten yabancılaşmaları anlamına gelir. Bu yabancılaşma üç etmene dayanır: birincisi, yeniden üretim süreci kadının bedeni içinde gerçekleşir. İkincisi, hamilelik ve doğum yalnızca kadının yeniden üretim emeği sonucunda gerçekleşir. Üçüncüsü, kadın ve çocuk arasında bu süreçte gerçekleşen bir ilişki varken erkek ve çocuk arasında böyle bir ilişki yaşanmamaktadır. O'Brien ısrarla ataerkilliğin modern teknoloji ile değiştirilebilme olasılığı üzerinde durur. Yani kadınlar, baskı altına alınmalarının kaynağının aynı zamanda onların özgürleşmelerinin de kaynağı olduğunu görmelidir.

Öte yandan bazı tartışmalarda kadının yeniden üretim kapasitesi yani doğurganlıkları kadınların yaratıcı deneyimi olarak ele alınmaktadır. Örneğin annelik kadınlığın üstün bir değeri olarak görülür yani kadını yücelten bir deneyimdir. Adrienne Rich (1977) kadının yeniden üretim kapasitesini yani anneliği kadın açısından önemli bir güç olarak gören kişilerden biridir. Ataerkillik, kadının annelik gücü üzerindeki erkeğin kontrolü anlamına gelmektedir. Kadının

yeniden üretim gücü erkeklere ürkütücü gelir ve aynı zamanda bu gücü kıskanırlar. ‘*Toplumsal bir kurum olarak annelik*’ ve ‘*deneyim olarak annelik*’ arasında önemli bir ayrım vardır. İlki, yani *anneliğin toplumsal bir kurum olması* kadınların yeniden üretim kapasitelerinin ve cinselliklerinin denetlenmesine karşılık gelir. İkincisi, yani *deneyim olarak annelik* ise kadınlara muazzam bir güç ve mutluluk veren bir durumdur. Kadının biyolojik özellikleri ve yeniden üretim kapasitesi onun baskı altına alınmasını sağlayan zorunlu bir koşul değildir ve hatta bunlar hazzın kaynakları olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla, kadın bedeni (hamilelik ve doğum) -erkeğin kadın üzerinde kurduğu denetim olarak değil- yaratıcı bir güç olarak algılanmalıdır.

Kadının yeniden üretim pratiklerinin yanı sıra, cinsellik de erkek iktidarının kadın üzerinde kurduğu iktidarın (ataerkin) başka bir kaynağıdır. Anna Koedt’in *Vajinal Orgazm Miti* çalışması bu konudaki temel çalışmalardan biridir. Koedt (1970) kadınların baskı altına alınmasının temel nedenini erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel iktidarı olduğunu savunur. Klitoral ve vajinal orgazm arasında ayrım yaparak hem bu iktidarın nasıl kurulduğunu hem de bu iktidara karşı kadınların nasıl özgürleşeceğini tartışır. Klitoral orgazm daha fazla önem verilmesi gerektiğini düşünür çünkü kadının cinsel hazzı için esas olan bu orgazm şeklidir. Vajinal orgazm miti ise erkeklerden cinsel olarak bağımsız olmak için yıkılmalıdır.

Erkeklerin kadınlar üzerindeki cinsel iktidarı olarak cinselliğin tartışılması feminist çalışmaların heteroseksüellik, şiddet, pornografi ve tecavüz konularına üzerine yoğunlaşmasına ve bu alanlar üzerinde yeniden düşüncelerine neden olmuştur. Brownmiller (1975) cinsel şiddetin, özellikle tecavüzün erkeklere kadınları denetleme imkânı verdiğini savunur. Ona göre, tüm kadınlar tecavüzden mağdurdur çünkü tecavüze uğrama tehdidi bütün kadınları baskı altına alır. Erkeklerin neredeyse tamamı bu durumdan açıkça fayda sağlamaktadır. Erkeğe özgü ve şiddet içeren bir saldırı olarak tecavüz toplumsal bir statüye dönüşmüştür. Tecavüz anlık bir kontrol kaybı değildir tersine biyolojik erkek saldırganlığının ve ataerkilliğin bir sonucu olarak oluşan sistematik bir eylemdir.

Bazı feministler (Griffin, 1981; Dworking, 1981; Dworking ve MacKinnon, 1988) erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü pornografi bağlamında açıklayan kuramlar geliştirmiştir. Andrea Dworking ‘Pornografi’ (1981) adlı eseri bu alandaki çalışmaların temel metni olarak kabul edilir. Bu çalışma erkek iktidarı, cinsel saldırganlık ve pornografi arasındaki ilişkiyi analiz eder. Pornografi kadınların aşağılanmasının bir göstergesidir ve bu durum yüzyıllardır erkeklerin sistematik istismarına açık bir alan haline gelmiştir.

İlk bölümde de belirtildiği ve bu bölümde de ortaya konduğu gibi, radikal feministler kadınların ezilmesinin nedenini ataerki çözümlenmesine dayanarak tartışmışlardır. Bu yaklaşıma göre, tüm toplumlar erkek egemenliği ile tanımlanır ve erkek egemenliği köklerini aileden, kadınların yeniden üretici konumundan ve cinsellikten alır. Erkek egemenliği evrensel bir olgu olarak ele alındığı için bu egemenliğin tarihselliği, değişimi ve nasıl farklılaştığına dair herhangi bir açıklama getirilmez. Ayrıca, radikal feminist çözümlenme açısından ataerkillik, ayrı, özerk bir sistem ve yapı olarak diğer baskı türlerinin de başlıca nedeni olarak görülmüştür. Dolayısıyla toplumdaki sınıf, ırk, etnik, din vb. temelli eşitsizlikleri dışarıda bırakır. Kadınlar homojen ve tekil bir kategori olarak ele alındıkları için, radikal feministlerin ataerkillik tartışmaları farklı sınıfa, dine, etnik kökene ya da ırka dâhil kadınların toplumsal konumlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ataerkillik daha çok ideolojik ve maddi temeli olmayan psikolojik bir yapı olarak görülür. Oysa toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ideolojik, psikolojik ve kültürel boyutlarının yanı sıra ekonomik bir içeriği de bulunmaktadır. Marksist gelenekten gelen feministler için kadının ikincil konumda olması doğal ya da insan ilişkilerinin kaçınılmaz bir sonucu değil tersine tarihsel olarak sınıflı toplumun bir ürünü olarak değerlendirilmelidir. Bu ele alış biçimi ataerkillik tartışmalarını farklı bir boyuta taşımıştır.

5. SOSYALİST FEMİNİST KURAMDA ATAERKİ TARTIŞMALARI

Marksist gelenekten gelen bazı feminist kadınlar ise kadınların ezilmişliğinin nedenlerini eviçi emeğinin çözümlenmesi³ (öncülleri Benston, 1969; Dalla Costa ve James, 1972) üzerinden yaptıkları tartışmalarla ortaya koymuşlardır. Kadınların eviçinde harcadıkları emek ile kapitalist ekonomi arasında ilişki kurularak kadınların ezilmesinin maddi temeli kuramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu tartışma o yıllarda feminist strateji olarak “ev işlerinin ücretlendirilmesi” talebine dönüşmüştür. Kadın emeği aynı zamanda “yedek işgücü ordusunun” önemli bir parçası olarak görülmüş ve kapitalizmin kadın emeğinden, sistemde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan genişleme ve küçülme dönemlerinde yedek işgücü ordusu olarak fayda sağladığı (Bryson, 1992) yönünde önemli tartışmalar yapılmıştır. Kadınların ezilmesini kapitalist üretim ilişkileri içinde sermaye açısından ele alan feminist yaklaşımların⁴ tersine sosyalist feministler arasındaki başka bir eğilimde ataerki kavramını kadın meselesinin çözümüne dâhil etmiştir. Radikal feministler ataerkillik çözümlenmesinde ataerkini bir ideoloji, yeniden üretim, cinsellik ya da psikolojik bir yapı olarak görür. Yani radikal feminist çözümlenmede, ataerkillik kapitalist sistemden farklı olarak kendine özgü ayrı bir erkek egemenlik sistemidir. Oysa sosyalist feministlerin yaklaşımında ataerkillik kapitalizm ile birlikte ele alınır ve hem kapitalizm hem de ataerki kadınların tahakküm altına alınmasından fayda sağlamaktadır. Bu eğilim kapitalist toplumsal formasyonda ataerki kavramını maddi bir temelde açıklamaya çalışmıştır.

Kapitalizm ataerki özellikleriyle kadınların sömürülmesinden sorumlu bir sistemdir. Bu tartışmaların sonucunda günümüzde ataerkillik kavramı yerine “ataerki kapitalizm” “kapitalist ataerki”, terimlerinin tek başına “ataerki” yerine kullanılması kavramın daha fazla açıklayıcı gücüne sahip olmasından dolayı tercih edilmektedir. İzleyen alt bölümlerde bu tartışmaların öncülleri eleştirel olarak incelenmektedir.

Juliet Mitchell’in çalışması (1974) Marksist teoriye feminizm açısından eleştirel bakması ve kapitalist toplumda ataerkilliği ideolojik olarak ayrı bir sistem olarak ele alan yaklaşımıyla önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Mitchell kadınların ezilmesini üretim ilişkilerine dayandıran Marksist teoriyi eleştirir ve şöyle der: “ideoloji ve bilinen üretim tarzı birbirine bağımlıdır, ne biri diğerine indirgenebilir ne de birini yönetmek için kullanılan kurallar diğerini yönetmek için kullanılabilir... günümüz Batı toplumunu çözümlerken bizler (başka yerlerde olduğu gibi) iki özerk alanla ilgileniyoruz: kapitalizmin ekonomik tarzı ve ataerkilliğin ideolojik tarzı. Aralarındaki karşılıklı bağımlılık belirli ideolojinin belirli ifadesinde bulunur” (1974: 42). Mitchell (1971) kadınların toplumsal konumunu dört farklı yapı içinde inceler: üretim, yeniden üretim, çocukların toplumsallaşması ve cinsellik. Bu yapılar birbiriyle ilişkilidir ve üretimin dışındaki diğer üç yapı kadının konumunun aile içinde analiz edilmesini gerektirir. Aile ile üretim birbirlerinden görece özerk yapılar olarak ayrılır. Sosyalist devrimle ailenin ekonomik bir birim olarak ortadan kalkacağını ve kadınların da özgürleşeceği fikrini eleştirir. Çünkü sosyalist değişim ailenin ideolojik, biyolojik ve psikolojik boyutunu ortadan kaldırmayacaktır. Eski sosyalist sistemlerin deneyimlerinde de ailenin bu işlevlerinin devam ettiği görülmüştür. Mitchell aynı şekilde hem liberal feministlerin kadınlara verilen haklarla özgürleşeceği hem de radikal feministlerin gelişen yeniden üretim teknolojiyle kadınların ataerkinden kurtulacağı yaklaşımlarına da mesafelidir. Çünkü ilkinde yani verilen haklar kadınların konumunu değiştirmemiş ikincisi de biyolojik bir çözüm olup psikolojik olarak dönüşüm (ataerkinden) olmamıştır. Kadınların psikolojik olarak neden ve nasıl aşağı ve ikincil konuma yerleştirildiklerini göstermek için Freud’un psikanalizini ataerki sisteme maruz kalan kadınların durumlarını araştırmak için kullanır. Ona göre, kapitalizmin ortadan kalkması ekonomik ilişkilerin değişmesiyle, ideolojik bir form olarak ataerkinin ortadan kalkması da psikanaliz stratejileriyle sağlanacaktır.

³ Bu tartışmaların genel çerçevesi için bkz. Acar Savran (2004), Yaman Öztürk ve Ergünes (2006), Güneş (2016).

⁴ Bu eğilimler üzerine yapılan tartışmalar için bkz. Yaman Öztürk (2012: 93-96).

Christine Delphy ünlü *Baş Düşman* çalışmasında (1992) yaptığı ataerki çözümlemesinde kapitalizmi ve ataerkilliği birbirinden ayırır. Delphy'ye göre iki tür üretim tarzı vardır: birincisi, kapitalist sömürünün gerçekleştiği “endüstriyel üretim tarzı”, diğeri ise erkeğin kadının emeğini sömürdüğü “ataerki aile-içi üretim tarzıdır”. Kadınlar endüstriyel üretim sürecinde ücret karşılığı çalıştıkları gibi evde de karşılığı ödenmeyen yoğun bir emek harcarlar. Ataerki aile-içi üretim tarzı evlilik sözleşmesi üzerinden varlığını sürdürür ve kendine özgü özerk ayrı bir üretim sistemidir. Ayrı bir sınıf olarak erkekler yine ayrı bir sınıf olan kadınların emekleri üzerinden fayda sağlar, kadınların emeklerini kontrol eder ve sömürür. Erkeğin aile içinde kadının hem üretici hem de yeniden üretici etkinliklerinin üzerinde denetim sahibi olması tüm kadınlar için ortak bir ataerki deneyimdir. Kadınların sömürülmesinin asıl kaynağı ayrı ve özerk bir sistem olan ataerkidir.

Annette Kuhn (1978) da Delphy gibi ataerkini aile kurumu içinde tartışır ancak tartışmasında şu meseleye odaklanmıştır: “Ataerkillik aile içinde özerk bir şekilde işlese de bunun gerçek bir çözümlemesi yoktur ve aile içinde sürekli başvurulmuş bir yapıdadır” (1978: 42). Bu tartışma şöyle devam eder: “Aile tam olarak mülkiyet ilişkileri ve ruhsal ilişkilerle tanımlanabilir... Ataerkillik bu tür ilişkileri birbirine bağlayan, tarihsel olarak özel bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak ailede özerk ya da görece özerk bir etkiye sahip olan bir yapıdır. Ruhsal ilişkilerle ilgili tartışmada kullanılan özne konumlandırma düşüncesi kendisini maddeci öznellik kuramı olarak kuran ve kadınların ataerki ilişkilerdeki konumunu anlamaya yönelik ilişkiyi ortaya koyan bir alandan gelir” (1978: 42-43). Kuhn'a göre, “ataerkillik düşüncesi aslında mülkiyet ilişkileriyle ruhsal ilişkileri birleştirir... ataerki yapılar tarih içinde hüküm sürmüştür, ancak üretim tarzı içinde değil: bu yapılar, toplumsal oluşumun daha anlamlı gelişen özellikleri tarafından ortaya çıkan belli üretim biçimlerinde belirlenmiştir, örneğin kapitalizmde aile ataerki yapıların ve sermayenin işlediği taraftadır çünkü her ikisinin de tahmin edilebilir bir geçerliliği vardır. Aslında aile, karı-koca arasındaki mülkiyet ilişkileri ve eylem halindeki mülkiyet ilişkileri olarak tanımlanabilir. Bu şekilde tanımlanan aile ruhsal ilişki biçimlerini, cinsel ve sınıfsal öznelerin üretim biçimlerini, ataerki ve sermaye ilişkilerinin yansımalarını, yani ideolojik öznelerin oluşumunu bizlere sunar. Bu anlamda aile devletin pek çok ideolojik aygıtından biri olmakla kalmaz aynı zamanda ideolojinin işlediği ayrıcalıklı bir mekân haline gelir” (1978: 65-66).

Heidi Hartmann'ın *Marksizm ile Feminizmin Mutsuz Evliliği* makalesi ataerkini maddi bir temele oturtmaya çalışan öncü çalışmalar arasında yer alır. Ancak Delphy'den farklı olarak Hartmann (2012) ataerkinin yalnızca ailede olmadığını aynı zamanda yaşamın tüm alanlarında görülen yapısal bir sistem olduğunu tartışır. Kadınların ezilmesi kapitalist ilişkilere indirgenemez bu anlamda Marksist kategoriler cinsiyet körüdür. Dolayısıyla, ataerki kavramı kadınların ezilmesinin çözümlenmesi açısından dikkate alınması gereken önemli bir kavramdır. “Erkekler arasındaki ve erkeklerle kadınlar arasındaki bir ilişkileri sistematik biçimde patriyarkal olarak kabul etmek zordur. Oysa biz, kadınlarla erkekler arasındaki bir ilişkiler sistemi olarak patriyarkanın kapitalizmde var olduğunu ve kapitalist toplumlarda patriyarka ve sermaye arasında sağlıklı ve güçlü bir ortaklığın olduğunu öne sürüyoruz”(Hartmann, 2012:180). Ataerki “maddi bir temeli olan ve erkeklerin kadınlara egemen olmalarını sağlayan erkekler arası hiyerarşik ilişkiler ve erkek erkeğe dayanışmayı içeren bir toplumsal ilişkiler dizisi olarak” (Hartmann, 2012:179) tanımlanmaktadır.

Roberto Hamilton da, *An Examination of the Marxist and Feminist Theories* (1978) isimli makalesinde ataerki analizinde Hartmann ile benzer şeyleri yapmaya çalışmıştır. Kadın sorunuyla ilgili Marksist ve radikal feminist çalışmaları değerlendirdikten sonra kendi düşüncelerini şöyle özetler: “Hem Marksist hem de feminist kuramlar toplumun incelenmesinde kullanılmalıdır. Marksist kuram üretimin toplumsal ilişkilerine ve özel mülkiyetin ortaya çıkışına dayanırken, feminist kuram biyolojik eşitsizlikler ve farklılıkların toplumsal anlamlarını nasıl kazandıklarına ve nasıl kurumsallaştıklarına dayanır. Belki de bir noktada Marksizm ile feminizmin arasında bir evlilik mümkün olabilir” (Hamilton, 1978: 91-104).

Ataerki ve sınıf tartışmaları bağlamında Marksizm ve feminizmi ilişkilendirmek yerine, kapitalist ataerkine ve ataerki kapitalizme odaklanan ve kadınların ezilmesi için tek bir kuram geliştirmek isteyen yaklaşımlar bir anlamda kapitalizm ve ataerki sentezini içermektedir. Iris Young (1994) kapitalizm ve ataerkinin birbirinden ayrı iki yapı olarak ele alan Michelle, Hartmann, Ferguson gibi feministlerin kuramlarını değerlendirdikten sonra, kadınların baskı altına alınmasını anlamak için ataerkillik ve kapitalizm eleştirisinin merkezine toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü koyar. Feministler tarihsel materyalizmin temel bir kategorisi olarak toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü tartışırken zaten var olan sosyalist feminist kuramın herkesçe bilinen bir özelliğini ortaya koyarlar (Young, 1994:223). “Sistemin kendisinin toplumsal cinsiyet çizgileriyle birlikte nasıl oluştuğu sorusu, kapitalizmin emeğin toplumsal cinsiyet temelli işbölümüyle ilgili çözümlemesi, kadınların kapitalist sistemdeki durumlarıyla ilgili bilgi verebilir. Benim iddiam, kadınların ötekileştirilmesinin ve bu nedenle ikincil emek gücü olarak düşünülmelerinin kapitalizm için gerekli ve vazgeçilmez bir özellik olduğu yönündedir” (Young, 1994: 231).

Ataerkilliği kapitalizmden ayırmayan ve Young’ın kuramına yakın duran feministlerden Mcdonough ve Harrison *Patriarchy and Relation of Production* başlıklı makalelerinde “ataerki ilişkilerin kendine özgü biçimini egemen üretim ilişkilerinden aldığı” (1978: 11) tartışır. Kapsamlı bir Marksist feminist çözümlemenin, evdeki ve üretimdeki toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün örgütlenme biçimini, cinsellik ve üremenin tarihteki belirli örgütlenme biçimiyle ilişkilendirmesi gerektiğini düşünürler. Ataerkilliğin ikili bir yapıya tutunduğu ile ilgili çıkarımları vardır; ilki tek eşli evlilik içinde kadınların doğurganlığı ve cinselliğinin denetim altına alınması, ikincisi cinsiyete dayalı işbölümü ve mülkiyet aracılığıyla kadınların ekonomik olarak ikincil konuma yerleştirilmesidir” (McDonough ve Harrison:1978: 39-40).

Beechey (1987), *On Patriarchy* isimli çalışmasında Radikal ve Marksist feminist çalışmaların bir değerlendirmesini yaptıktan sonra şu değerlendirmeye ulaşır: Beechey’e göre, kadınların ezilmesi ataerkillik çözümlemesi ile başarılı bir şekilde açıklanamamıştır. Ancak, “ataerki hala kadınların ezilmesini anlamak ve buna çözüm üretmek için kullanılabilir. Öncelikle, kapsamlı ve yeterli bir ataerkillik kuramı tarihsel olarak özel olmalı ve belli bir üretim biçiminin içinde ortaya çıkan ataerki çeşitler incelenmelidir. İkinci olarak belli toplumsal kurumlarda var olan ataerki çeşitlerin incelenmesi gerekir” (Beechey, 1987: 114-115).

Yukarıda görüldüğü gibi ataerki tartışmaları kadınlar üzerindeki bireysel erkek egemenliği ile ifade edilmekten ziyade maddeci bir temele oturtulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan Sylvia Walby (1990) ataerkilliğin zamanla nasıl değiştiğini çözümlemeye çalışan biri olarak tartışmaları daha somut bir alana taşımıştır. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde ataerki diğer baskı türleri ile etkileşim halindedir. Bu nedenle, tek parça, evrensel ya da biyolojik olarak belirlenmiş bir yapı değildir. Walby, ataerkini “erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurduğu, kadınları baskı altına aldığı ve sömürdüğü pratikleri ve toplumsal yapıları içeren bir sistem” (1990: 20) olarak tanımlar. Walby (1990) ataerkini farklı soyutlama seviyelerinde kavramlaştırır. En alt soyutlama seviyesinden başlayarak sırasıyla ücretli iş, ev içi emek, cinsellik, devlet, şiddet ve kültür olarak altı farklı ataerki yapı belirler. Walby’ye göre, geçtiğimiz yüzyılda gerek ataerkilliğin derecesinde gerekse biçiminde değişiklikler olmuştur. Özel ve kamusal olmak üzere iki farklı tür ataerkillikten biri olan özel ataerki kadınların baskı altına alınmasının temel alanı olarak ev içi üretime dayanır. Kamusal ataerki ise temel olarak istihdam ya da devlet gibi kamusal alana dayanır. Özel ataerkillikte ataerki stratejinin temel ilkesi dışlayıcıdır diğer yandan ayrımcılık ve ikincilleştirme kamusal alanda görülür.

Sosyalist feminist yaklaşımın ataerki çözümlemesi, radikal feminist ataerki çözümlemesinden farklı olarak kapitalist toplumda kadının ezilmesini maddi bir temele oturtmaya çalışmıştır. Kapitalist toplumda hem sermaye hem erkekler kadınların emeği ve bedeni üzerinden fayda sağlar. Dolayısıyla, kadınların sömürülmesinden ve denetim altına alınmasından hem sermaye hem erkekler sorumludur. Yaman Öztürk’ün de (2012: 99) belirttiği gibi, ataerki ve kapitalizm kendine özgü dinamikleri olan sistemlerdir ancak somut işleyiş sürecinde, kurulan toplumsal ilişkilerde

birbirlerinden beslenen ve birbirlerini etkileyen yapılardır. Ataerki ilişkiler sermayenin dinamikleriyle eklemlenerek kendini yeniden ve yeni biçimlerde üretmektedir. Kısacası, sosyalist feminist yaklaşım kadının sömürülmesini sermayenin/erkeğin karşılıklı çıkarımı, faydasını ifade eden kapitalist ataerki kavramıyla açıklamaktadır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Radikal ve sosyalist feminist kuramda ataerki kavramının çözümlenmesine rağmen, post-modernist feministler ataerki kavramına karşı eleştirel bir duruş sergilemişlerdir. Kimileri bu kavramın fazlaca evrensel ve tarih dışı olduğunu düşünmüş, kimileri toplumsal cinsiyet kavramının gücüne inanmış, kimileri de kavramı tamamen reddetmiştir. Örneğin, Rowbothom'a (1981) göre, "ataerkillik ne farklı toplumlardaki cinsiyetler arası çeşitli güç dengesi ilişkilerini ne de gücün gösterildiği farklı yolları kapsayabilir. Ataerkilliğin çerçevesi, kadınlarla erkeklerin eşit olduğu ya da kadınların egemen olduğu bir toplumun var olabileceği olasılığını devre dışı bırakır" (aktaran Bradley, 1996: 93). Gayle Rubin (1975) ise cinsiyet-toplumsal cinsiyet sistemi kavramı temelinde meseleyi ele alır, çünkü bu kavram ataerki kavramına göre kadınların ezilmesinin çeşitliliğini ve tarihselliğini gösterme açısından daha kapsayıcıdır (aktaran Stacey, 1993). Fine (1992) ise ataerki kavramını eleştirmiş hatta reddetmiştir çünkü ataerki, kadınların ezilmesinin açıklanmasının temeli olamaz. Yani, "kısacası, ataerkillik her zaman kadınların nerede ve ne zaman dezavantajlı olduklarının arkasındaki neden olacak, ancak bu sadece daha önceden bilinmekte olanı yeniden ifade etmekten başka bir şey olmayacak, ataerkinin ne olduğunu ve nasıl ve neden değiştiğini açıklamayacak" (Fine, 1992: 26). Mitchell Barette de (1980) ataerkini, kadınların ezilmesini açıklamada bağımsız analitik bir araç olarak görmeyi reddetmiştir. Ataerkilliğin biyolojik anlamda kullanılmasına karşıdır ve kendisi de yalnızca sıfat olarak kullanır. Ancak, sıfat olarak ataerkillik kavramının "babanın, kadınlar ya da daha genç erkekler üzerindeki gücünü ifade ettiği erkek egemenliği" (1980:235) olarak kullanılabileceğini savunur.

1980'lerden sonra ortaya çıkan feminist yaklaşımlar, özellikle de siyah feministler, ana akım feminist eğilimleri toplumsal cinsiyete dair çözümlerini etnomerkezci bir bakış açısından sadece orta sınıf beyaz kadınların deneyimlerine odaklandığı için eleştirmişlerdir. Örneğin, beyaz feministler aileyi ataerki egemenliğin bir temsilcisi olarak düşünürken, siyah kadınlar için aile ırkçılığa karşı dayanışmanın bir kaynağıdır, çünkü beyazların egemen olduğu toplumda siyahlar ikincil konumdadır. Bu nedenle siyah feministler için, radikal feminist politikanın ataerkine karşı ortak mücadele hattı olarak gördüğü kız kardeşlik düşüncesi bir mitten ibarettir. Homojen kadın kategorisi algısına karşı çeşitlenmiş kadın kategorisi temelinde farklı ezilme deneyimleri tartışmak daha önemli hale gelmiştir. Kadınların ezilme deneyimleri toplumsal cinsiyet ilişkileri, yaş, sınıf, ırk ve etnisite gibi eşitsizlik biçimleriyle içi içe geçmiştir ve bu yapılar karşılıklı etkileşim halindedir.

Ataerkine yönelik diğer eleştiriler, ataerki kavramını cinsiyetler arasındaki güç ilişkisini kavramsallaştırmanın tek ve yetersiz bir yolu olarak gören post-modernistler tarafından yapılmıştır. Buradaki güç kadınlar tarafından değil, yalnızca erkekler tarafından kullanılan güç olarak ele alınmıştır ve kadınlar erkek iktidarının edilgen kurbanları olarak görülmüştür. Ayrıca, post-modernist tartışmalar feministleri⁵, bilginin parçalı ve bilgiye sahip kişinin duruşuna göre değişken olabileceği yönünde, tek bir gerçeklik yerine birden fazla gerçeklik ve görüş olabileceği konusunda da etkilemiştir.

Ataerki kavramına yönelik bir eleştiri de erkeklik tartışmalarından gelmektedir. Ataerki genellikle kadınlar üzerinde kurulan bir egemenlik ve tahakküm sistemi olarak tartışılırken genellikle kadınlar anlatılır "hâlbuki ataerkillik, erkeklerin kurallarını koyduğu ve iktidarını belirledikleri bir olguydu. Bu yüzden, ataerkilliğin kadınlarla olan ilişkisi üzerinden açıklanmaya çalışılması 'ataerki ağ' adı verilen bu yapının nasıl işlediğini ve yeniden üretildiğini açıklamakta yetersiz ve eksik kalmaktaydı" (Demren, 2004:1). Belirtilen eleştirilere ve sınırlılıklara rağmen,

⁵ Klasik feminist kuramın eleştirisi için bkz. Fraser ve Nicholson (1988), Flax(1986), Hachmann (1997).

ataerki kavramı feminist kuramın önemli bir kavramı ve aynı zamanda feminist hareketin güçlü bir sembolü ve etkin bir politik araçtır. Maria Mies'in de (1996: 38) belirttiği gibi ataerki kavramı kadınların mücadelesini geçmişe bağlar ve bu nedenle geleceğe yönelik umutları yeşertir; eğer ataerkinin tarihte belirli bir başlangıç noktası varsa aynı şekilde bir sonu da olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR-SAVRAN, Gülnur (2004) "Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx'tan Delphy'e Bir Ufuk Taraması", *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Yayınları.
- ARIKAN, Gülay (1997) "Ataerkillik Kavramıyla İlgili Sosyolojik Tartışmalar", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1-2: 1-25.
- BARETT, Michele (1995) *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı: Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar*. İstanbul: Pencere Yayınları.
- BEECHEY, Veronica (1987) "On Patriarchy", *Unequal Work* içinde. London: Verso Publications.
- BENSTON, Margaret (1969) "The Political Economy of Women's Liberation". *Monthly Review*, 21 (4), 13-27.
- BRADLEY, Harriet (1996) *Fractured Identities*. Polity Press.
- BROWNMİLLER, Susan (1975) *Against Our Will: Men, Women and Rape*. London: Secker and Warburg.
- BRYSON, Valeria. (1992) *Feminist Politic Theory*. London: McMillan.
- DALLA COSTA, Mariarosa ve JAMES, Selma (1972) *The Power of Women and The Subversion of Community*. Bristol: Falling Wall Press.
- DELPHY, Christine (1992) "Baş Düşman", *Kadının Emeği* içinde. Der. Savran ve Tura. İstanbul: Kardelen. 71-91.
- DEMREN, Çağdaş (16.11.2004), "Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri", Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/erkek.htm>
- DWORKING, Andrea (1981) *Pornography: Men Possessing*. London: The Women's Press.
- DWORKING, Andrea ve MACKİNNON, Catharine (1988) Pornography and Civil Rights: A New Day for Women's Equality <http://www.nostatusquo.com/ACLU/dworkin/other/ordinance/newday/TOC.htm>
- FINE, Ben (1992) "On Patriarchy". *Women's Employmen and The Capitalist Family*. London: Routledge. 22-44.
- FIRESTONE, Shulamith (1993) *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınları.
- FLAX, Jane (1986) "Post-modernism and Gender Theory". *Signs*, Vol.12.
- FRASER, Nancy ve NICHOLSON, Linda (1988) "Social Criticism Without Philosophy: An Encounter between Feminism and Post-modernism". *Theory, Culture and Society*. 5, 2-3, 373-94.
- GIMENEZ, Martha E. (2009) "Çağdaş Feminist Kuramda Son Gelişmeler", *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş Eleştirel Bir Perspektif*. Berch Berberoğlu (ed.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GÜNES, Fatime (2015) "Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen kadın Emeği", *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Türk Tabipler Birliği, 57. Sayı, Temmuz-Ağustos-Eylül, s. 2-9.
- GRIFFIN, Susan (1981) *Pornography and Silence: Culture's Revenge Against Women*. London: The Women's Press.
- HAMILTON, Roberto (1978) "An Examination of the Marxist Theories". *The Liberation of Women: A Study of Patriarchy and Capitalism* içinde. George Allen ve Unwin (Eds.). London. 76-105.
- HARTMANN, Heidi (2012) "Marksızmla Feminizmin Mutsuz Evliliği". *Kadının Görünmeyen Emeği*, Gülnur Savran ve Nesrin Tura (der). İstanbul: Yordam Kitap.

- HEKMAN, Susan (1997) "Truth and Method: Feminist Standpoint Theory Revisited". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 22, no. 21.
- KOEDT, Anna (1970) "The Myth of Vaginal Orgasm". *Voices from Women's Liberation*. Lesley Tanner (Ed.). New York: Menter.
- KUHN, Annette (1978) "Structures of Patriarchy and Capital". *Feminism and Materialism: Modes of Production*. A. Kuhn ve A.M. Wolpe (Eds.). London: Routledge.
- MCDONOUGH, R. ve HARRISON, R. (1978) "Patriarchy and Relation of Production". *Feminism and Materialism: Modes of Production* içinde. A. Kuhn ve A.M. Wolpe (Eds.). London: Routledge.
- MIES, Maria (1986) *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*. Zed Books Ltd.
- MILLETT, Kate (1987) "Cinsel Politika Kuramı". *Cinsel Politika*. İstanbul: Payel Yayınları.
- MITCHELL, Juliet (1971) *Women's Estate*. Harmondsworth: Penguin.
- MITCHELL, Juliet (1974) *Psychoanalysis and Feminism*. London: Allentane.
- O'BRIEN, Mary (1981) *The Politics of Reproduction*. Boston: Routledge ve Kegan Paul.
- RICH, Adrienne (1977) "Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution". *Voices from Women's Liberation*. Lesley Tanner (Ed.). London: Virago.
- ROWBOTHOM, Sheila (1981) "The Trouble with Patriarchy". *Feminist Anthology Collective* (Eds.) *No Tuning Back*. London: Women's Press.
- RUBIN, Gayle (1975) "The Traffic in Women: Notes on the Political Economy of Sex". *Towards an Anthropology of Women* içinde. Reiter (Ed.). Monthly Review: New York. 157-209.
- STACEY, Jackie (1993) "Untangling Feminist Theory". *Thinking Feminist Key Concepts, Women's Studies* D. Richardson ve Robinson (Eds.). New York: The Guildford Press.
- TONG, P. Rosemarie (1998) *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. 2th edition. Westview Press
- WALBY, Sylvia (1990) "Introduction". *Theorizing Patriarchy*. Basill Blackwell.
- WEBER, Max (1995) *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. Ankara: İmge Yayınları.
- YOUNG, Iris (1994) "Beyond the Unhappy Marriage: A Critique of the Dual System Theory". *Feminism* Susan Moller Okin ve Jane Mansbridge (Eds.). Vo. 1. An Elger Reference Collection. 217-241.
- YAMAN ÖZTÜRK, Melda (2012) "Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası "Eski" Ataerki'den Ataerki Kapitalizme", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 10 (28),72-115.
- YAMAN ÖZTÜRK, Melda ve ERGÜNEŞ, Nuray (2006) "Maddeci Bir Feminizm İçin: Kadının Görünmeyen Emegi Tartışmaları", *İktisat Dergisi* Sayı: 469, Ocak 2006, 14-24.